

Přivoňte si ke starověku

Jak lidé voněli před dvěma tisíci lety? Používali lehké, nebo spíš těžší vůně? Tým expertů Akademie věd to chce zjistit, rekonstruuje proto postup příprav staroegyptských a starořeckých parfémů.

PODLE PŮVODNÍCH RECEPTUR je pak vyrobí.

text: Eva Tichá / foto: Getty Images, Profimedia.cz, Depositphotos a Sean Coughlin / Filosofický ústav AV ČR

Na první pohled vypadá plán mezinárodního týmu vědců jednoduše: vyrobit v příštích pěti letech každoročně jednu z vůní z dob Alexandra Velikého či královny Kleopatry přece nemůže být nic tak složitého. Stačí získat recept, namíchat správné ingredience a je hotovo.

Jenže: „Přesné postupy voňavkářského umění starověkého Egypta a Řecka se větší nedochovaly,“ přiznává Sean Coughlin z Filosofického ústavu Akademie věd ČR, který vede projekt s názvem Alchymie vůní. Jeho cílem je vzkřísit dávné vůně lidstva.

„Přibližně víme, jaké ingredience dávné parfémy obsahovaly: myrhu, skořici, kardamom nebo terebint. Mnohem méně víme o tom, jak se vyráběly nebo proč se vyráběly právě takto.“ Proto nyní spolupracuje s řadou dalších odborníků z Česka i ze zahraničí – s historiky, egyptology, filology a organickými chemiky.

Bílá místa receptur

Vědci budou experimentovat s pěti nejslavnějšími starověkými parfémy, kte-

rými jsou: stakté, mendésion, metopion, súsinon či „kouřový parfém“. Hlavním zdrojem informací se pro ně staly lékařské texty, především ty z farmakologie. Umožňují jim zjistit, jak se vůně vyráběly, zároveň v sobě ale skrývají i řadu tajemství. Třeba dnes už neznámá jména rostlin, nástroje, které nedokážou identifikovat, techniky, jimž moderní věda nerozumí nebo byly záměrně utajeny.

„Recepty spoustu informací neuvádějí. Připomínají mi ty od mé babičky. Kdykoli jsem se jí zeptal, kolik čeho mám dát, řekla, ať toho bude dost‘. Starobylý recept třeba obsahuje skořici, neřekne vám ale, kolik jí dát. To prostě

máte vědět,“ říká Sean Coughlin. Pátrat po detailech je přitom mnohdy dopředu prohraná bitva. „Informace se předávaly z generace na generaci a teď jsou už tisíce let ztraceny.“

Prvním krokem při rekonstrukci výroby parfémů proto bude konzultace s odborníky z celého světa s cílem dát dohromady nejpravděpodobnější rostliny, na něž texty odkazují. Pak bude zapotřebí najít samotné aromatické suroviny ze stejných oblastí světa, odkud pocházely. A až budou mít vědci všechny potřebné přísady, mohou s nimi začít experimentovat.

„Když najdeme slovo pro rostlinu, kterou nedokážeme přesně identifikovat, nebo techniku, které nerozumíme, musíme udělat spoustu testů, aby-

1) Starověk. Vědci se vrací do časů Alexandra Velikého či královny Kleopatry. **2) Luxus napříč historií.** Parfémy byly kvůli ingrediencím drahé v každé době. **3) Vědec.** Projekt Alchymie vůní vede Sean Coughlin, spolupracuje s mezinárodním týmem expertů.

chom zjistili, co to může znamenat. Je to jako vést testovací kuchyň starodávného voňavkářství,“ říká Sean Coughlin s tím, že něco takového dosud nikdo nezkoušel.

Parfém na kocovinu

Kdy vlastně parfémy vznikly a co bylo na jejich počátku? Vodítkem při pátrání po historii je samotný výraz parfém, který pochází z pozdně latinského tvaru složeného ze slov per (skrz) + fumare (kouřit). Jakmile člověk zapálil oheň, uvědomil si, že při hoření nejrůznějších druhů dřevin s pryskyřicemi vznikají odlišné vůně, a začal toho náležitě využívat. Lidé kouř používali k tomu, aby dodali vůni svým vlasům, oblečení a nakonec i olejům.

Pozdější starověké vůně z doby od 4. do 1. století př. n. l, které nyní vědci budou zkoumat, zahrnovaly širokou škálu věcí, jež už dnes za parfémy nepovažujeme. Tehdy se za ně kromě samotných kosmetických parfémů označovaly i po-

svátne oleje a také léčebné masti. Lidé je využívali nejrůznějšími způsobem, nejen kvůli vůni. Masti například při léčbě chorob od těch duševních přes kocovinu a kožní onemocnění až po mor, oleje pak uplatnili i v každodenním životě.

„V Řecku si lidé před vstupem do lázně pomazali celé tělo olejem, aby ho zbavili špíny. Olej absorboval nečistotu a pak se odstranil dlouhou zahnutou čepelí, které se říkalo strigilis,“ popisuje praktické využití parfémů Sean Coughlin.

Stejně jako dnes i ve starověku vůně podléhaly módním vlnám a kosmetické parfémy byly nejen výsoco společenskou záležitostí sloužící pro vlastní potěšení, ale i prostředkem vyjádření osobitosti. Na tom se do dnešní doby nic nezměnilo, podobně jako na faktu, že parfém už tehdy často sloužil jako skvělý dar.

SANTAL

MYRHA

VETIVER

Třeba vládní úředníci z Egypta je rozdávali jako projev úcty svým hostům na večírcích, vonné oleje se přidávaly do vína a až výstředně zní zmínka o tom, jak jeden z hostitelů namočil do rozličných vonných olejů holubice, aby následným máváním křídél zkopily všechny přítomné vůněmi.

Na počátku byla žena

Receptury a postup výroby parfémů ve starověkém Egyptě a Řecku byly vždy přísně tajné. Umění přípravy a znalosti potřebných ingrediencí ve starověku ovládali většinou vybraní kněží. „Ti měli za úkol speciálně smíchat oleje, živočišné tuky a pryskyřice. Tyto procesy často trvaly roky a know-how se předávalo z generace na generaci,“ říká Sean Coughlin.

Existovali i zruční řemeslníci vyrábějící ve svých dílnách vlastní, velmi drahé parfémů, pro své pacienty je vymýšleli i lékaři, pro něž léčivé parfémů chystali lékárníci. Informace o vůních a jejich výrobě z různých koutů světa získávaly starověké civilizace prostřednictvím vojenských expanzí, třeba za dob tažení Alexandra Velikého z Egypta do Indie, šířily se ale i díky migraci národů a po trasách obchodníků s kořením. Ti znalosti předávali společně s dováženými surovinami.

Základem starověkých parfémů byl tuk nebo olej. Později, po vynálezu destilace alkoholu v 9. století, je postupně nahradily parfémů na alkoholové bázi. „To vedlo ke vzniku parfémů mnohem silnějších, výraznějších a křiklavějších než kdy předtím. Starověké egyptské a řecké parfémů byly spíš těžké, sirupovité, pryskyřičné a mastné; a jejich vůně prohloubenější, těžší, bližší pokožce,“ říká Sean Coughlin.

Zajímavostí je, že za vůbec prvním znamenáným chemickým postupem vý-

roby parfémů z Babylonie z období kolem roku 1200 př. n. l. stojí žena. Jmenovala se Tapputi a je považována za první doloženou chemičku v historii.

Luxus pro bohy

Parfémů byly ve starověku velmi nákladnou záležitostí. „Máme několik receptů, kde je třeba vyžadováno 3 000 kusů naře-

vědec Sean Coughlin. Podobné parfémů byly velmi drahé, ty posvátné, vyráběné v chrámech, měly prakticky nevyčísitelnou hodnotu.

Přesto se už ve starověku voněli téměř všichni lidé. Parfémů se totiž vyráběly v několika kvalitách. Například liliový parfém existoval ve třech cenových kategoriích. V první se používaly čerstvé lilie,

» Když dnes vejdete do parfumerie, vůně se obvykle rozdělují na dámské, pánské a unisex čili bez rozdílu pohlaví. Ve starověku bylo podstatné, zda jsou parfémů pro bohy, nebo obyčejné smrtelníky.

zaných lilii, které se měly tři dny lisovat. Určitě dalo dost práce je vypěstovat a sklídit. Stejně tak koření a pryskyřice pocházející až z východní Indie a Číny tyto exotické parfémů velmi prodražovaly,“ říká

ve druhé květiny již jednou použité a třetí obsahovala dvakrát lisované květy.

„Byl to účinný systém, jak zužitkovat zásoby a zároveň podpořit trh tím, že do něj byly zahrnuty i chudší městské vrstvy,“ říká Sean Coughlin. Na vesnicích si lidé obvykle chystali svoje vlastní vůně a využívali k tomu dostupné přísady jako levandule nebo kosatce.

Když dnes vejdete do parfumerie, vůně se obvykle rozdělují na dámské, pánské a unisex čili bez rozdílu pohlaví. Ve starověku bylo podstatné, zda jsou parfémů pro bohy, nebo obyčejné smrtelníky. Přesto ženy a muži intuitivně používali odlišné vůně. Muži měli rádi ty z květu henny, ženy upřednostňovaly myrhu a majoránku, dlouho totiž byly cítit z kůže.

Jak přesně takové starověké parfémů voněly, si díky vědcům budeme moci nejspíš vyzkoušet na vlastní nos. Pokud všechno dobře půjde, chtějí uspořádat workshopy pro veřejnost i s výrobou.

STUDNICE VOŇAVÉ MOUDROSTI

Odkud vědci čerpají informace ohledně starověkých parfémů? Jejich první zdroj pochází z chrámu v Edfú na řece Nil v Egyptě. Uvnitř chrámu je „laboratoř“ – nápisy v ní zaznamenávají seznam přísad použitých během přípravy a podrobný návod k přípravě posvátných olejů a kadidel. Spousta receptů obsahuje též dílo Aristotelova žáka Theofrasta: pojednání O vůních je jedním z nejlepších zdrojů o parfémů ve starověkém Řecku – jak místních, tak dovážených egyptských. Cenným zdrojem informací jsou i lékařské texty, psané ve starořečtině a latině, za jejichž autory jsou považováni Dioskúridés, Hippokratés a Galén.

ve vědeckých článcích se často objevuje odkaz na dílo Theofrasta, které je jedním z nejlepších zdrojů o parfémů ve starověkém Řecku.

„Máme několik receptů, kde je třeba vyžadováno 3 000 kusů naře-

» Když dnes vejdete do parfumerie, vůně se obvykle rozdělují na dámské, pánské a unisex čili bez rozdílu pohlaví. Ve starověku bylo podstatné, zda jsou parfémů pro bohy, nebo obyčejné smrtelníky.

zaných lilii, které se měly tři dny lisovat. Určitě dalo dost práce je vypěstovat a sklídit. Stejně tak koření a pryskyřice pocházející až z východní Indie a Číny tyto exotické parfémů velmi prodražovaly,“ říká

ve druhé květiny již jednou použité a třetí obsahovala dvakrát lisované květy.

„Byl to účinný systém, jak zužitkovat zásoby a zároveň podpořit trh tím, že do něj byly zahrnuty i chudší městské vrstvy,“ říká Sean Coughlin. Na vesnicích si lidé obvykle chystali svoje vlastní vůně a využívali k tomu dostupné přísady jako levandule nebo kosatce.

Když dnes vejdete do parfumerie, vůně se obvykle rozdělují na dámské, pánské a unisex čili bez rozdílu pohlaví. Ve starověku bylo podstatné, zda jsou parfémů pro bohy, nebo obyčejné smrtelníky. Přesto ženy a muži intuitivně používali odlišné vůně. Muži měli rádi ty z květu henny, ženy upřednostňovaly myrhu a majoránku, dlouho totiž byly cítit z kůže.

Jak přesně takové starověké parfémů voněly, si díky vědcům budeme moci nejspíš vyzkoušet na vlastní nos. Pokud všechno dobře půjde, chtějí uspořádat workshopy pro veřejnost i s výrobou.

eva.ticha@mfdnes.cz ■

Laboratoř. Po stopách našich předků se vydá tým expertů Akademie věd, podle původních receptur chtějí vyrobit parfémů, které se používaly k provonění šatů nebo očistě těla.

